

UN MORMÎNT TUMULAR DESCOPERIT LA TOPRAISAR (JUD. CONSTANȚA)

M. IRIMIA

În vara anului 1973 a fost semnalată Muzeului de arheologie Constanța descoperirea unor materiale antice în localitatea Topraisar¹, jud. Constanța. În urma cercetărilor întreprinse s-a stabilit că era vorba de un tumul complet aplatizat la acea dată, afectat atât de lucrările de interes utilitar desfășurate cu mai mulți ani în urmă cît și de intervențiile recente. Colegul Radu Ocheșeanu a întreprins o scurtă săpătură de salvare² al cărei scop a fost cercetarea exhaustivă a tumulului și obținerea unor informații cît mai amănunțite.

Tumulul era situat la sud-estul localității Topraisar, în apropierea unui drum de țară care merge către satul Credința. Un alt tumul, necercetat, înalt de aproximativ 1,50 m se află la o distanță de 53 de metri spre nord-vest, iar un grup de două-trei movile aplatizate este situat la 60–70 de metri spre sud-est de obiectivul în discuție, în apropierea drumului de acces către un foișor.

Tumulul cercetat avea inițial un diametru de aproximativ 20 de metri. Săpăturile mai vechi (fig. 1), cu o suprafață de aproape 80 m², amplasate în centrul movilei, au distrus în bună parte complexul funerar. Șanțurile recente, în care au și fost descoperite de altfel materialele arheologice, au afectat o altă parte din tumul, astfel încît săpătura de salvare a surprins nederanjată o zonă relativ mică.

¹ Tot în această localitate au fost descoperite în anul 1963, în complexe al căror caracter nu-l cunoaștem — poate tot morminte — mai multe amfore de tipul Heraclea, dintre care două cu ștampile arcuite, una cu ștampilă în unghi iar o alta neștampilată : cf. M. Irimia, *Descoperiri noi privind populația autohtonă a Dobrogei și legăturile ei cu coloniile grecești*, în Pontica, VI, 1973, p. 60 și pl. XI/13, 14 ; XXI/3, 4. Localitatea se află situată în linie dreaptă la o distanță de circa 20 km sud-vest de Constanța, la 17 km vest de litoralul Mării Negre și la circa 25 km nord-vest de Mangalia.

² Îi exprimăm și pe această cale grațitudinea noastră pentru bunăvoința cu care ne-a pus la dispoziție observațiile și materialul arheologic recoltat. Tumulul a fost săpat prin cărouri de cite 4 × 4 m, cu intervale între ele de 1 m. În zona șanțului ritual au fost săpate parțial și intervalele rezervate, pentru o mai bună determinare a conturului acestuia.

Movila avea un șanț periferic circular continuu, cu o lățime variabilă cuprinsă între 0,50–1,20 m. Adâncimea șanțului periferic era de aproximativ 0,50–0,60 m de la nivelul de călcare antic și de circa 1,10–1,30 m de la nivelul actual al terenului.

Inventarul funerar, format în cea mai mare parte din amfore elenistice, a fost depus aproape în totalitate în zona de vest a șanțului periferic, pe un sector lung de aproximativ 10 m. Fragmentele unui vas lucrat cu mîna au apărut în sectorul lui de sud-vest. În șanțul periferic au mai apărut de asemenea câteva pietre răspîndite ici-colo.

În zona centrală a tumulului, atît cît s-a mai putut observa din cauza distrugerilor provocate de groapa modernă, au apărut doar într-un singur loc cîteva fragmente de amfore grecești și puține oase de cal. Șanțul periferic circular a fost săpat în stratul de loess aflat la baza tumulului ; nu s-a putut observa dacă era sau nu acoperit inițial de mantaua movilei.

Ofrandele – ceramica și alte oase de cal – erau depuse în șanțul circular, astfel că apartenența lor la tumulul pe care îl prezentăm este indiscutabilă.

Inventarul ceramic funerar era compus din 22 de amfore, dintre care unele s-au putut întregi, un fragment de vas grecesc cu figuri roșii și din cîteva fragmente ale unei oale lucrată cu mîna.

~ Nouă amfore de tipul Heraclea Pontică (fig. 2/2 ; 4/1–3 ; 5/3–8) au aplicate longitudinal și uneori transversal pe gît ștampila englică Νόσσος ἐπὶ Κερ[χίλου]. Amforele întregite ale acestui grup au înălțimea de 0,65–0,68 m și diametrul exterior al gurii de 0,088–0,10 m. Ștampilele sînt identice, dar au fost aplicate uneori defectuos ; au lungimea de 3,2–3,4 cm și lățimea de 1,7–1,8 cm.

~ Al doilea grup de amfore de Heraclea Pontică este format din 8 exemplare (fig. 4/4–7 ; 5/1 ; 6/1–3) care au aplicate pe gît ștampila englică Νόσσος ἐπὶ Πανσαν[ία]. Au dimensiunile apropiate de ale amforelor primului grup : înălțimea de 0,66–0,693 m, diametrul maxim de 0,23–0,25 m și diametrul exterior al gurii de 0,083–0,096 m. Ștampilele englice, aplicate de asemenea de multe ori, defectuos, au lungimea cuprinsă între 4,2–5,3 cm iar lățimea de 1,4 cm.

O altă amforă de Heraclea Pontică (fig. 2/3 ; 4/8) are aplicată pe gît o ștampilă englică ovală reprezentînd o palmetă și poate o monogramă. Exemplarul este ceva mai mare decît cele amintite mai sus avînd următoarele dimensiuni : înălțimea 0,72 m ; diametrul maxim 0,24 m ; diametrul exterior al gurii 0,10 m.

Ultimelor trei amfore heracleene (fig. 6/4–6) le lipsește partea din gît unde se aplică ștampila, așa încît nu știm cărui grup aparțin.

Toate amforele de Heraclea Pontică descoperite în tumul au pasta cărămizie-roșcată, cu mult nisip negru în compoziție. Unele mai păstrează încă pe gît, sub buză, ori la partea superioară a torților urme de vopsea roșie.

Ultima amforă, de Thasos, neștampilată (fig. 2/1 ; 5/2), aparține tipului II, după Bon ³.

Fragmentul de vas grecesc aparține unui *skyphos* attic cu figuri roșii, din care se mai păstrează doar fundul și un început de perete (fig. 3/18 ; 7/4). Corespunde grupei F.B. – prima jumătate a secolului IV î.e.n.⁴.

Ultimele fragmente fac parte dintr-o oală-borcan lucrată cu mîna, cu corpul rotunjit, gîtul scurt și buza evazată, ornamentată cu alveole pe muchia exterioară (fig. 2/4 ; 7/1–3). După formă și decor vasul pare de aspect nord-pontic. Cîteva fragmente oarecum asemănătoare din aceeași perioadă au apărut la Histria ⁵ și în preajma cetății *Dinogetia* ⁶, dar se întîlnesc mai ales în stațiuni din nordul Mării Negre ⁷.

Oasele de cai descoperite reprezintă mandibule, dinți și fragmente ale membrilor care au aparținut probabil la doi indivizi ⁸.

* * *

Prezentarea acestei descoperiri permite unele observații pe care le vom aminti în cele ce urmează.

O primă constatare apare în legătură cu prezența în tumul a unor părți din schelete de cai.

³ A. M. Bon și A. Bon, *Les timbres amphoriques de Thasos*. Etudes Thasiennes, IV, Paris, 1957, p. 30, fig. 4/1–2.

⁴ Incadrarea cronologică a fragmentului o datorăm lui Petre Alexandrescu, căruia îi exprimăm și cu acest prilej mulțumirile noastre. Un exemplar asemănător la Gloria Trios de Arribas, *Ceramicas griegas de la Peninsula Iberica*, Valencia, 1967, tomul I (text), p. 330–331, nr. 233 și tomul II, 1968 (planșe), pl. CLX, 13 – secolul IV î.e.n.

⁵ Suzana Dimitriu, *Cartierul de locuințe din zona de vest a cetății, în epoca arhaică. Săpături 1955–1960*, în „*Histria*”, II, 1966, p. 129 ; nr. 891, pl. 48 ; nr. 892, pl. 67 ; nr. 897, pl. 67 (ultimul are alveole și pe umăr). Maria Coja, *Ceramica autohtonă de la Histria*, în Pontica, III, 1970, p. 105 și fig. 2/12 (nr. 12), ca formă, dar cu alveole pe gît, datat în secolul IV – începutul secolului III î.e.n.

⁶ Al. Barnea, *Descoperiri arheologice noi în preajma cetății Dinogetia*, în SCIVA, 25, 1, 1974, p. 105 și fig. 2/5, asemănător ca decor.

⁷ Pentru analogii amintim observațiile Mariei Coja, în Pontica, III, 1970, p. 170 și ale lui A. Barnea, în SCIVA, 25, 1, 1974, p. 105. Vezi și MIA, 36, 1954, p. 72 și fig. 1, 2 ; MIA, 64, 1958, p. 132 și fig. 12/1 (datele acolo la sfîrșitul secolului III – începutul secolului II î.e.n.). De asemenea *Древние фракции в Северном Причерноморья*, Москва, 1969, p. 77–78, fig. 3/2, 3, 5 (datele în secolele IV–III î.e.n.), precum și în *Проблема скифской археологии*, Москва, 1971, p. 42–44. și fig. 1 ; p. 138, fig. 3 (stînga sus).

⁸ „Resturile faunistice de la Topraisar ne-au parvenit în două pachete deoarece proveneau din locuri diferite ale tumulului : din zona centrală și din șanțul periferic. Se constată că ele aveau un grad diferit de conservare. Intr-unul din pachete sînt două mandibule (aparținînd aceleiași exemplar) cu dinți, în foarte bună stare. În celălalt pachet resturile osoase sînt puternic erodate. În acesta din urmă sînt circa 30 de fragmente reprezentînd două mandibule – dinți, precum și alte două oase, probabil humerusuri, deci părți ale membrilor anterioare. Cu toată precara lor conservare și oasele celui de al doilea pachet par să aparțină unui singur individ. Deci, în tumul de la Topraisar au fost îngropate părți provenind de la doi indivizi, aparținînd speciei *Equus caballus*”. Rodica Vasilescu, lector universitar – Constanța.

Un grup de morminte de incinerare cu ritual asemănător cuprinde patru tumuli săpați la Histria⁹. În tumulul XX s-au descoperit picioare și părți de craniu de cal înhumate care zăceau fie deasupra șanțului periferic, fie pe marginea lui exterioară¹⁰. Un al doilea tumul (XVII) avea în interiorul și pe marginea șanțului circular patru schelete de cai¹¹. La cel de al treilea (tumulul XIX) au apărut în șanțul circular numai fragmente de picioare de cal¹². Cele trei morminte apropiate topografic alcătuiau cel mai vechi grup tumular histrian și au fost datate între 560 (550)–525 î.e.n.¹³. Alte schelete dezmembrate și incomplete de cai și măgari au fost descoperite în tumulul XII, cu șanț periferic conservat parțial¹⁴. Acesta reprezintă, după cum arată autorul săpăturilor, cel mai târziu exemplar din grupul mormintelor arhaice de la Histria, datându-se între 510–490 î.e.n.¹⁵. Tumulii amintiți constituie pînă în prezent și cel mai vechi grup de morminte cu șanț periferic și jertfe de cai din Dobrogea.

În mormîntul „princiar” de la Agighiol s-a descoperit o construcție de piatră, făcînd parte din același ansamblu funerar, izolată complet de celelalte două camere funerare, în care au fost înmormîntați trei cai sacrificați cu ocazia înhumării personajului din încăperea principală¹⁶.

La Peretu (jud. Teleorman), într-un alt mormînt „princiar” au fost înhumate de asemenea capul și picioarele unui cal¹⁷. Mormîntul getic de inhumație de aici este datat de Em. Moscalu către anul 350 î.e.n.¹⁸.

În cazurile amintite mai sus – la Histria, Agighiol și Peretu – am întîlnit cai înmormîntați întregi sau parțiali împreună cu personajul principal al complexului funerar. În cîteva situații la Histria, sacrificiile de animale erau însoțite și de sacrificii umane¹⁹. În toate cazurile amintite mormintele aparțin unor persoane de vază, fapt dovedit atît de sacrificiile de animale ori chiar umane, cît și de bogăția inventarului funerar.

⁹ Rapoarte preliminară în Materiale VI, 1959, p. 289–299, fig. 11–16, pl. VII ; Materiale VII, 1961, p. 261–264, pl. VIII ; Materiale VIII, 1962, p. 417–418. P. Alexandrescu, Victoria Eftimie, *Tombes Thraces d'époque archaïque dans la nécropole d'Histria*, în Dacia, III, NS, 1959, p. 143 și urm ; P. Alexandrescu, *Necropola tumulară. Săpături 1955–1961*, în Histria, II, 1966, p. 143–159.

¹⁰ P. Alexandrescu, în Histria II, p. 145 și fig. 14.

¹¹ *Ibidem*, p. 147 și fig. 15–16.

¹² *Ibidem*, p. 151–153 și fig. 17.

¹³ *Ibidem*, p. 143–155.

¹⁴ *Ibidem*, p. 155–159.

¹⁵ *Ibidem*, p. 158–159.

¹⁶ D. Berciu, *Arta traco-geților*, București, 1969, p. 38–39. Mormîntul datat de prof. D. Berciu „cătore începutul secolului IV, adică pe la 400 î.e.n.” (*op. cit.*, p. 76) a fost încadrat de P. Alexandrescu „în al doilea sfert sau chiar către mijlocul secolului al IV-lea î.e.n.” (în SCIV, 22, 4, 1971, p. 660–662).

¹⁷ Em. Moscalu, *Probleme în legătură cu tezaurul de la Peretu*, comunicare prezentată la cel de-al III-lea colocviu privind „Aria nord-tracică în secolele VIII–IV î.e.n.”, 11–12 decembrie 1974. În mormînt a fost depus, împreună cu un bogat inventar funerar și un ciine. Complexul funerar reconstituit cu întregul inventar este expus la Muzeul de istorie a R.S.R. – București.

¹⁸ La colocviul amintit autorul a precizat însă că unele materiale au fost lucrate probabil în prima jumătate a secolului IV î.e.n. și au fost folosite cel puțin o generație.

¹⁹ P. Alexandrescu, în Histria, II, tumulii XVII, XIX și XII, p. 146–159.

Sînt cunoscute însă în zona Dunării de Jos și înmormintări independente de cai. Astfel la Zimnicea²⁰ au fost descoperite mai multe morminte de cai grupate astfel :

1) înmormintări de cai întregi, datînd din secolul III î.e.n. sau de mai tîrziu și 2) înmormintări parțiale, care cuprindeau numai fragmente de picioare și capete de cai. Ultima categorie n-ar fi mai veche, după opinia autoarei săpăturilor, de secolul II î.e.n.

O altă înmormintare parțială de cal, asemănătoare grupei a doua de la Zimnicea a apărut la Cătunu, județul Dîmbovița²¹. Aici, în marginea unei așezări geto-dacice din secolele II-I î.e.n. a fost descoperit la adîncimea de 0,31 m de la suprafața solului un craniu fragmentar așezat între două picioare de cal depuse cu grijă, constituind un „mormînt“ independent.

Un mormînt asemănător, cuprinzînd fragmente de picioare și un craniu de cal, datînd din Latène-ul tîrziu, a fost descoperit la Andolina, județul Ialomița²².

Tumulul de la Topraisar, deși cuprinde numai mandibule și măsele de cai se apropie prin ritual mai mult de grupul mormintelor de la Histria, Agighiol și Peretu decît de cel al înmormintărilor independente de cai de la Zimnicea, Cătunu și Andolina. La Topraisar oasele cailor sacrificați au fost descoperite în șanțul periferic, împreună cu celelalte ofrande. Ele nu erau depuse după un ritual anumit, cum întîlnim la mormintele independente de cai²³. Cu toate că partea centrală a tumulului a fost complet deranjată și în consecință nu au fost găsite resturi ale scheletului uman înhumat sau incinerat, putem presupune existența lui și la Topraisar. De asemenea, numărul mare de amfore depuse ca ofrandă indică rangul social înalt al celui înmormîntat în tumul.

O a doua observație în legătura cu acest mormînt se referă la prezența șanțului circular. În tumulii celei mai vechi serii de la Histria (XX, XVII, XIX) șanțul este continuu ori segmentat²⁴. La Topraisar șanțul este continuu. Petre Alexandrescu a arătat că pămîntul scos din șanțul periferic era utilizat la ridicarea platformei funerare²⁵, observație bazată pe faptul că el apare numai la tumulii cu asemenea platformă. Cu toate că din motivele amintite mai sus observațiile directe ne lipsesc, putem totuși presupune că și la Topraisar exista poate o platformă funerară. Această presupunere ar putea fi eventual contrazisă dacă aici am avea de-a face cu un cenotaf – ipoteză care pare improbabilă. Șanțuri periferice, elemente

²⁰ Cercetări efectuate de Alexandrina D. Alexandrescu. Îi exprimăm și cu acest prilej mulțumirile noastre pentru informațiile oferite.

²¹ Un prim raport asupra săpăturilor de la Cătunu, vezi Cornelia Borugă-Stoica, *Cercetările arheologice de la Cătunu, jud. Dîmbovița (1970-1971)*, în Acta Valachica, 3, 1973, Tîrgoviște. Informațiile în legătură cu mormîntul parțial de cal le-am primit de la autoarea cercetărilor, căreia îi exprimăm întreaga noastră grațitudine.

²² Cercetări efectuate de Niță Angheliescu. Informații oferite de Nicolae Conovici – Muzeul de istorie Călărași. Îi mulțumim și lui pe această cale.

²³ La Zimnicea, în cazul înmormintărilor parțiale (grupa a doua), oasele picioarelor erau paralele iar între ele era așezat craniul; informație Alexandrina D. Alexandrescu.

²⁴ P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 143-154, 236, 239-240.

²⁵ *Ibidem*, p. 236.

destul de rare, au apărut și în Tracia²⁶. Șanțuri care delimitau conturul movilelor sînt semnalate și la unele morminte scitice²⁷. Obiceiul înconjurării mormintelor cu șanțuri circulare sau rectangulare era de asemenea răspîndit la celții din Slovacia²⁸, precum și la cei din vestul Europei²⁹.

În necropola histriană șanțuri de acest tip au apărut numai la tumulii din seria cea mai veche a mormintelor de aici. Aveau, după cum s-a mai arătat³⁰ și o importantă funcție rituală, deoarece în ele erau depuse ofrandele. Semnificația lor funerară a fost explicată și prin analogia cu unele șanțuri de ofrandă cercetate în cunoscuta necropolă ateniană de la Kera-meikos³¹. Ele delimitau probabil, de restul terenului și suprafața „sacră” destinată mormîntului, avînd o funcție asemănătoare cu centurile de piatră descoperite la Enisala³² (jud. Tulcea), Telești³³ (jud. Gorj) – datînd din secolul IV î.e.n. – etc.

Alte cîteva observații ne sînt prilejuite de analiza inventarului funerar. Precizăm că nu cunoaștem poziția inițială a amforelor în mormînt, deoarece ele au fost scoase de descoperitori înaintea intervenției de specialitate. Se pare că au fost așezate întregi, deoarece multe au putut fi restaurate cu ușurință, spărturile lor fiind recente și nu din vechime. Exemplele nerestaurate le lipsesc fragmentele de legătură dintre diferite părți, pierdute probabil datorită condițiilor de descoperire.

La Jurilovca, județul Tulcea, au fost găsite în 1955, 100 de amfore întregi de două tipuri, datînd probabil din prima jumătate a secolului IV î.e.n., dispuse în formă de cerc în jurul unui mormînt tumular³⁴. Poziția lor indica faptul că au fost pline atunci cînd s-au depus în mormînt. V. Canarache precizează chiar că în unele dintre ele s-au mai găsit pe fund reziduuri solidificate. De asemenea în alte morminte³⁵ au fost depuse, în nișe speciale săpate în pereții gropii sepulcrale, mai multe amfore cu conținut.

În mormîntul de la Topraisar un lot relativ mare de amfore de Hera-clea Pontică (17 exemplare) au ca producător pe Νόσσοσ, care le-a confecționat în vremea a doi magistrați : Κερκίνοσ și Παυανίας. Prima ștam-

²⁶ Observațiile pe larg asupra acestora la P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 239–240 și notele 14, 15.

²⁷ V. A. Ilinskaia, *Скифы днепровского лесостепного Леводерезья*, Kiev, 1968, p. 24, fig. 12 (profilul movilei nr. 1); p. 26–27, fig. 14, 15 (profilul movilelor nr. 2 și 3).

²⁸ Jan Filip, *Die keltische Zivilisation und ihre Erbe*, Praga, 1961, p. 183.

²⁹ P. Lantier, *La religion celtique, Histoire générale des religions*, Paris, 1948, p. 504 și urm.; R. Joffroy, *Les sépultures à chars du premier âge du fer en France*, Paris, 1958.

³⁰ P. Alexandrescu, *op. cit.*, p. 240.

³¹ K. Kübler, *Die Nekropole des späten 8. bis frühen 6. Jahrhunderts Kerameikos. Ergebnisse der Ausgrabungen*, VI, 1, Berlin, 1959, p. 86–87.

³² G. Simion, *Despre cultura geto-dacă din nordul Dobrogei, în lumina descoperirilor de la Enisala*, în Peuce, II, 1971, p. 67 și fig. 1/b ; 2/b ; 3/b ; 4/b.

³³ D. Berciu, *Arheologia preistorică a Olteniei*, Craiova, 1939, p. 154 și 173.

³⁴ V. Canarache, *Importul amforelor stampilate la Istria*, București, 1957, p. 380 și fig. 70-71. Un tip cuprinde amfore de Chios cu piciorul în formă de manșon (fig. 70 stînga) iar celălalt amfore stampilate de Thasos (fig. 70 dreapta). Nu se precizează însă numărul amforelor fiecărui tip.

³⁵ Max Ebert, *Ausgrabungen auf dem Gute Maritzen, Gouv. Cherson*, în *Prähistorische Zeitschrift*, V, 1913 (reconstituirea mormîntului 1, p. 11, fig. 8 și p. 35, fig. 40).

pilă — Νόσσοσ ἐπὶ Κερ[κίνου] — mai apare întocmai, o singură dată³⁶. În schimb Νόσσοσ este întâlnit acum pentru prima oară ca producător „în vremea lui” Παυσανίας deși ambii sînt cunoscuți ca producători și magistrați dar nu menționați pe aceeași ștampilă³⁷.

Cele 17 amfore heracleene au fost confecționate foarte probabil de un singur producător — Νόσσοσ — în vremea a două magistraturi apropiate cronologic una de cealaltă. Au fost apoi expediate pe țărmlul vest-pontic pentru a fi cumpărate fie împreună, într-un singur lot, fie în mai multe loturi nu prea distanțate în timp, pentru a fi depuse împreună, în cele din urmă, în mormînt. Nu excludem cu totul nici posibilitatea existenței a doi producători distincți cu același nume — Νόσσοσ — care să fi activat în vremea a doi magistrați diferiți — Κερκίνος și Παυσανίας. Dar între ei nu putea fi un interval cronologic prea mare, deoarece altfel nu puteau fi cumpărate și depozitate împreună un număr atît de mare de vase — nouă ale unui producător și opt ale celuilalt. În ceea ce ne privește credem că mai degrabă este vorba de un singur producător în vremea a doi magistrați decît de cea de a doua posibilitate. Probabil într-un răstimp apropiat au fost confecționate și cumpărate de asemenea amfora heracleeană cu simbol, cele trei exemplare cărora le lipsește ștampila³⁸, precum și amfora neștampilată thasiană.

Diferența cronologică între amforele găsite în tumulul de la Topraisar nu poate fi prea mare, deoarece sînt vase destul de fragile, despre care nu credem să fi fost folosite un răstimp mult prea îndelungat. Mai noi par a fi totuși amforele heracleene care au ca producător pe Νόσσοσ depuse într-un număr mai mare și deci cumpărate ultimele, în timp ce exemplarul de Thasos ca și amfora heracleeană cu simbol, singulare, ar fi putut reprezenta eventual ultimele exemplare ale unor loturi mai vechi, cumpărate de mai multă vreme.

Cu toate că despre amforele de tipul Heraclea Pontică avem o literatură de specialitate relativ bogată³⁹, nu există încă pînă în prezent o cronologie a lor unanim recunoscută, realizată pe baze tipologice ori pe

³⁶ E. M. Pridik, *Инвентарный каталог клейм на амфорных ручках и горлышках и на черепицах Эрмитажного собрания*, Petrograd, 1917, p. 120, nr. 32.

³⁷ Νόσσοσ ca producător, la V. Canarache, *op. cit.*, nr. 477; la M. Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea, *Amhora stamps from Callatis and south Dobrudja*, în Dacia, NS, XIII, 1969, nr. 798; la Pridik, *op. cit.*, p. 120, nr. 19–21; p. 125, nr. 138–142; 143, nr. 4, B. N. Grakov, *Энглифические клейма на горлах некоторых эллинистических остродонных амфор* 1, Moscova, 1926, extras, p. 182 și 190; M. Lazarov, *Антични амфори (VI—I в. пр. н. э.) от българското Черноморие* în *Izvestiia-Varna*, IX (XXIV), 1973, p. 37, nr. 169. Κερκίνος ca magistrat mai apare la Pridik, *op. cit.*, p. 120, nr. 31, p. 121, nr. 33; la B. N. Grakov, *op. cit.*, p. 184. Παυσανίας ca magistrat la Pridik, *op. cit.*, p. 121, nr. 44; B. N. Grakov, *op. cit.*, p. 185.

³⁸ Aceste trei amfore (nr. 19, 20, 21), după compoziția pastei și dimensiunile părților rămase, fac parte probabil tot din lotul celor confecționate de Νόσσοσ, dar absența ștampilei ne împiedică să le atribuim cu certitudine grupului amintit.

³⁹ O trecere în revistă a studiilor întreprinse asupra amforelor heracleene, cu întreaga bibliografie la I. B. Brashinsky, *The Progress of Greek Ceramic Epigraphy*, în *EIRENE*, XI, *Studia graeca et latina*, Praga, 1973, p. 130–132.

studiul ștampilelor, deși s-au făcut numeroase încercări⁴⁰. Aproape toți cercetătorii sînt însă de acord că perioada ștampilării amforelor heracleene este cuprinsă între granițele cronologice ale sfîrșitului secolului V – începutul secolului IV î.e.n. și mijlocul secolului III î.e.n.

Amforele care au numele producătorului și al magistratului legate cu prepoziția ἐπι sînt considerate în general ca reprezentînd o grupă aparte. I. B. Brashinsky data inițial această grupă – a treia în clasificarea sa – între anii 330–300 î.e.n.⁴¹. Alții cercetători au arătat că pentru o anumită perioadă de timp ștampilele celei de a doua și ale celei de a treia grupe coincid în parte, iar pe aceste temeieri au extins limita ștampilării celei de a treia grupe, cu prepoziția ἐπι, la ultimele trei sferturi ale secolului al IV-lea î.e.n.⁴². Alții consideră că amforele cu ștampile care conțin prepoziția ἐπι, ca și cele cu ștampile trilobate, foliforme sau romboidale se întîlnesc odată cu începutul sau cu mijlocul celui de al doilea sfert al secolului IV î.e.n. pînă către anul 300 î.e.n.⁴³.

După cum remarca Petre Alexandrescu⁴⁴, clasificarea mai veche este contrazisă și de apariția a două ștampile englifice pe același gît de amforă heracleeană – prima cu un singur nume Σωτηρος și a doua cu două nume ἐπ'Ἀριστοκ[λεύς] Σοτα — descoperit în cimitirul II, mormîntul 11 de la Murighiol⁴⁵. Potrivit clasificării amintite ștampila cu un singur nume s-ar încadra în grupa întii, datată între 400–370 î.e.n., iar cea cu două nume, dintre care unul însoțit cu prepoziția ἐπι ar aparține grupei a treia, cuprinsă între 330–300 î.e.n. Însă asocierea lor pe aceeași amforă dovedește în mod convingător contemporaneitatea parțială existentă între diferite grupe. În cadrul noii scheme propuse recent⁴⁶, grupa a treia s-ar data în a doua jumătate a secolului IV î.e.n. Este însă necesar, credem, ca periodizarea ștampilelor heracleene să se bazeze pe încadrarea cronologică a magistratilor, așa cum ea s-a realizat pentru amforele sinopeene.

Amfora heracleeană cu simbol datează de asemenea din sec. IV î.e.n., fără a se putea obține nici pentru ea o încadrare mai precisă. Este încă

⁴⁰ Menționăm cronologia propusă de I. B. Brashinsky, în *Numizmatika i epigrafika*, V, 1965, p. 10–27. Amintim de asemenea și opiniile unor cercetări care corectează cronologia propusă de I. B. Brashinsky: B. A. Vasilenko, în SA, 1970, III, p. 217; Idem, în *Numizmatika i epigrafika*, XI, 1974, p. 3–28; V. I. Pruglo, în KSUA, 130, 1972, p. 13. Recent I. B. Brashinsky a reexaminat clasificarea ștampilelor heracleene, propunînd cîteva schimbări schemei cronologice inițiale, în *The Progress of Greek Ceramic Epigraphy...*, EIRENE, XI, Studia graeca et latina, Praga, 1973, p. 131–132.

⁴¹ I. B. Brashinsky, în *Numizmatika i epigrafika*, V, 1965, p. 24–27.

⁴² B. A. Vasilenko, în SA, 1970, 3, p. 217; Idem, în *Numizmatika i epigrafika*, XI, 1974, și fig. 1 (în acest ultim articol el datează grupa amintită între sfîrșitul primului sfert al secolului IV – începutul secolului III î.e.n.).

⁴³ V. I. Pruglo, op. cit., p. 13, M. Lazarov, op. cit., p. 34.

⁴⁴ P. Alexandrescu, *Modele grecești ale ceramicii autohtone lucrate la roată, comunicare prezentată la cel de al III-lea colocviu privind „Aria nord-tracică în secolele VIII–IV î.e.n.”*, București, 11–12 decembrie 1974.

⁴⁵ Expectatus Bujor, *Contribuții la cunoașterea populației geto-dace din nord-estul Dobrogei*, în SCIV, VII, 1956, 3–4, p. 243–252; Idem, în Dacia, NS, II, 1958, pag. 134 și fig. 6/2.

⁴⁶ I. B. Brashinsky, *The Progress of Greek Ceramic Epigraphy...*, p. 131–132.

greu de stabilit o schemă cronologică mai strânsă a amforelor heracleene, câtă vreme nu există o datare a lor mai exactă din cauza caracterului întâmplător al multor descoperiri.

Amfora de Thasos nestampilată datează din prima jumătate a secolului IV î.e.n.⁴⁷.

Fragmentul de *skyphos* attic, datat de asemenea în prima jumătate a secolului IV î.e.n.⁴⁸ permite poate, împreună cu amfora de Thasos, o încadrare mai strânsă a întregului complex funerar. Fiind vorba însă în acest caz numai de un fragment al unui vas de lux care putea fi utilizat o vreme mai îndelungată, nu ne putem opri cu cea mai mare siguranță numai la limitele cronologice pe care el ni le oferă. De asemenea, atât amfora de Thasos cât și cea heracleeană cu simbol fiind vase singulare pot reprezenta eventual, după cum arătam mai înainte, exemplarele rămase ale unor loturi achiziționate de mai mult timp, nefiind nici ele argumente hotărâtoare pentru a admite o cronologie înaltă a tumulului. Cu rezervele amintite, ținând seama atât de limitele în timp ale fragmentului de *skyphos*, ale amforei de Thasos cât și de cronologia propusă de diferiți cercetători pentru grupul de amfore heracleene cu prepoziția ἐπι, putem data tumulul de la Topraisar către mijlocul secolului al IV-lea sau eventual în cel de al treilea sfert al secolului al IV-lea î.e.n.

O altă constatare ne poate reține de asemenea atenția: numărul mare de amfore cumpărate de la un singur producător sau eventual de la doi. În depozitul de la Islam Geaferca (Forești) au fost descoperite 26 de amfore heracleene, dar s-a considerat după ștampile că ele ar proveni din cel puțin șapte ateliere⁴⁹, desigur, aproximativ contemporane. Datorită publicării incomplete nu cunoaștem numărul de exemplare pe ateliere ceramica al amforelor descoperite în mormîntul de la Jurilovca⁵⁰. Un grup de amfore heracleene întâlnit relativ frecvent în regiunile vest-pontice are ca producător pe Ἀριστοκράτεος. Prezența acestui nume pe aproape 40 de amfore sau gîturi ștampilate descoperite în mai multe localități⁵¹ dovedește

⁴⁷ A. M. Bon și A. Bon, *Les timbres amhoriques de Thasos*, tipul II, 25, 22, p. 46–47 – tabel comparativ – (amfore descoperite într-un mormînt atribuit primei jumătăți a secolului IV î.e.n.)

⁴⁸ Mai sus, nota 4.

⁴⁹ Expectatus Bujor, *Depozitul de amfore de la Islam Geaferca*, în SCIV, XII, 1, 1961, p. 85–92; Idem, *The Amphorae Deposit of Islam Geaferca*, în Dacia, NS, VI, 1962, p. 475–487.

⁵⁰ V. Canarache, *op. cit.*, p. 380.

⁵¹ La Tyras (E. M. Staerman, în KS, XXXVI, 1951, p. 36, nr. 30); *Histria* (V. Canarache, *op. cit.*, nr. 461); *Tomis* (M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, *Amfore stampilate din Tomis*, în SCIV, 10, 1968, 1, p. 59, nr. 78); *Costinești* (M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, în Dacia, NS, XIII, 1969, p. 265, nr. 1158); 23 August (inedită, în Muzeul de arheologie Constanța, nr. inventar 20659); *Callatis* (M. Gramatopol, Gh. Poenaru Bordea, în Dacia, NS, XIII, 1969, p. 237, nr. 805–807); *Limanu* (Gh. Poenaru Bordea, *Însemnări privind amforele stampilate*, în SCIV, 22, 1971, 3, p. 501–505); *Fintina Mare* (M. Irimia, în Pontica, VI, 1973, p. 21); *Bizone* (întreaga bibliografie la Gh. Poenaru Bordea, *Însemnări privind amforele stampilate*, p. 502 și nota 7); *Cearakmon* (M. Lazarov, în *Izvestiia-Varna*, XI, (XXVI), 1975, p. 134 nr. 27); *Odesos* (bibliografie la Gh. Poenaru Bordea, *Însemnări privind amforele stampilate*, p. 502 și nota 8); M. Lazarov, în *Izvestiia-Varna*, X, (XXV), 1974, p. 39 nr. 1).

o intensă activitate comercială cu țărmul vest-pontic. Cu toate că Νόσσοσ apare pe un lot numeros de vase deocamdată numai la Topraisar îl putem considera un exportator relativ important de produse specifice către regiunile noastre, cel puțin pentru o anumită perioadă.

Nu dispunem de date suficiente sau concludente pentru a încerca și o atribuire etnică certă a mormintului. În legătură cu grupul celor mai vechi movile din necropola Histriei autorul săpăturilor a arătat că el prezintă mai multe elemente de construcție și de ritual funerar negrecești: șanțurile periferice, platformele funerare, jertfele sîngeroase etc.⁵². Tumuliile de la Histria au fost ridicați, se pare, de o populație getică, ce prezintă și unele afinități cu lumea nord pontică (sacrificiile sîngeroase, câteva obiecte de inventar)⁵³. Deși este vorba de o populație ale cărei virfuri erau puternic elenizate, elementele de civilizație greacă se îmbină cu cele ale culturii spirituale tradiționale.

Mormintele de la Agighiol și Peretu în care am întilnit de asemenea înmormintări de cai sînt considerate drept getice. Mormintele independente de cai de la Zimnicea, Cătunu și Andolina, mai tîrzii decît prima categorie („princiară”, de care de altfel se și deosebesc), au apărut în stațiuni getice.

Am putea considera asemănător și tumulul de la Topraisar. Dar vasul fragmentar lucrat cu mîna, de aspect nord pontic, ca și unele elemente ale ritualului funerar ne îndeamnă la prudență. După cum se știe, unele materiale de acest caracter, datînd din secolele V și IV î.e.n. au fost identificate în diferite puncte ale Dobrogei⁵⁴. Se pare că descoperirile de aspect nord-pontic sînt răspîndite mai ales în nordul și în estul Dobrogei, zona vestică și sud-vestică neoferindu-ne pînă acum asemenea obiecte⁵⁵. Coloratura nord-pontică a unor materiale ceramice ar putea fi determinată și de permanentele legături existente între orașele grecești de pe litoralul nordic și vestic al Mării Negre⁵⁶, implicit între comunitățile umane locale existente în preajma lor.

Obiceiul depunerii unor animale sacrificate în morminte este vechi. El se întilnește atît în bazinul egeean,⁵⁷ ori la traci⁵⁸, cît și în zona nord-pontică.

⁵² P. Alexandrescu, în Histria, II, 1966, p. 274.

⁵³ *Ibidem*, p. 277.

⁵⁴ V. Canarache, *Considerații asupra unei statui inedite din timpul orînduirii comunei primitive în Dobrogea*, în SCIV, 4, 1953, 3-4, p. 709 și urm.; A. D. Alexandrescu, *Două statui tracoscitice din Dobrogea*, în SCIV, IX, 1958, p. 291 și urm.; A. Aricescu, *Cazanul scitic de la Castelu*, în SCIV, 16, 1965, 3, p. 565-570. Vezi de asemenea notele 5-6, de mai sus.

⁵⁵ O excepție ar putea-o reprezenta unealta de orfăurărie de la Izvoarele, considerată de V. Culică drept scitică (V. Culică, *O unealtă scitică de orfăurărie la Dunărea de Jos*, în SCIV, 18, 1967, 4, p. 677-685), iar de D. Berciu ca locală (D. Berciu, *Arta traco-getică*, București, 1966, p. 149-150).

⁵⁶ Vezi în acest sens și M. Coja în Pontica, III, 1970, p. 120.

⁵⁷ Pentru obiceiul de a depune în morminte părți din capul și din picioarele animalelor sacrificate, vezi Stuart Piggott, în *Antiquity*, XXXVI, 1962, p. 110 și urm.

⁵⁸ Un mormînt în care calul a fost depus în anticamera încăperii funerare s-a descoperit la Kalojanovo. A fost datat către sfîrșitul primei jumătăți a secolului IV î.e.n.; cf. M. Čičikova, în *Izvestiia-Institut*, XXXI, 1969, p. 69-90.

Ritualul depunerii numai a unor părți din animale („pars pro toto”) este foarte răspândit la populațiile de stepă⁵⁹. În unele morminte tumulare scitice din nordul Mării Negre, ceva mai vechi decât cele de la noi pe care le discutăm, s-au descoperit atît schelete întregi cît și parțiale de animale⁶⁰. În consecință vasul ceramic lucrat cu mina și ofrandele parțiale de cai ne determină să considerăm mormîntul de la Topraisar, fără a avea totuși certitudinea necesară, ca aparținînd poate mai degrabă unui personaj de origine nord-pontică decât unui get. Unii cercetători consideră că începînd de pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. sau chiar ceva mai devreme⁶¹ se poate vorbi și de prezența unor comunități scitice în Dobrogea. Spre sfîrșitul secolului al III-lea î.e.n. și în cel următor vom întîlni în regiunea dintre Callatis și Odesos grupuri de sciți, fapt relevant atît de apariția în zonă a cunoscutelor monede cu efigia „regilor” lor⁶², cît și de unele izvoare epigrafice⁶³. Cam în aceeași vreme Dobrogea este denumită pentru prima dată Sciția⁶⁴, nume pe care-l va păstra multă vreme.

Desigur, aceste comunități scitice vor sfîrși prin a fi asimilate în masa locală geto-dacică, deosebit de viguroasă, dar amintirea lor va dăinui încă multă vreme, pînă în plină epocă romano-bizantină.

Mormîntul de la Topraisar, datînd probabil după cum am văzut mai sus, de pe la mijlocul secolului al IV-lea î.e.n. sau din cel de al treilea sfert al aceluiași secol, se situează cronologic între mormintele cu cai de la Histria, Agighiol, Peretu și înmormintările independente de cai de la Zimnicea, Cățunu și Andolina. Atît în timp cît și prin ritual el se apropie mai mult de primul grup — cu toate că și de acesta prezintă unele deosebiri — decât de cel de al doilea.

Însă date mult mai substanțiale în legătură cu observațiile de mai sus ni le vor putea oferi numai cercetarea celorlalți tumuli din zonă și descoperirea unor morminte asemănătoare în alte locuri.

⁵⁹ Într-o epocă mult mai tîrzie acest obicei este des întîlnit la nomazii tiurci, îndeosebi la pecenegi și la uzi. O parte din vasta bibliografie existentă pentru aceste populații, la M. Sîmpetru și D. Șerbănescu, *Mormîntul de călăreț nomad descoperit la Curcani*, în SCIV, 22, 1971, 3, p. 443—455; M. Sîmpetru, *Înmormintări pecenege din Cimpia Dunării*, în SCIV, 24, 1973, 3, p. 443—468.

⁶⁰ V. A. Ilinskaia, *op. cit.*, p. 25 și fig. 13 (schelet de vițel); p. 28, 38 și fig. 16, 17 (oase de berbec); p. 29 și fig. 16 (părți din cal).

⁶¹ Vl. Iliescu, *Cu privire la data așezării sciților în Dobrogea*, în Cercetări istorice, III, Iași, 1972, p. 59—64.

⁶² V. Canarache, *Monedele sciților din Dobrogea*, în SCIV, I, 1, 1950, p. 215—258; R. Ocheșeanu, *Monede rare și inedite din colecțiile Muzeului de arheologie Constanța, în Pontica*, V, 1972, p. 485—486; O. Mărculescu, comunicare prezentată la sesiunea Muzeului de arheologie Constanța — octombrie 1974. După Gh. Poenaru Bordea majoritatea emisiunilor regilor sciți se plasează în secolul II î.e.n., fără a exclude sfîrșitul secolului precedent și poate începutul secolului următor (Gh. Poenaru Bordea, *Studiile de numismatică greacă în România între 1947—1974*, în BSNR, LXVII-LXIX, (1973—1975), București, 1975, p. 25). C. Preda consideră de asemenea că ele au fost emise în atelierele din Callatis în cursul secolului al II-lea î.e.n. (C. Preda, *De ce nu s-au emis monede geto-dacice în Dobrogea?*, în BSNR, LXVII-LXIX (1973—1975), p. 66).

⁶³ Un decret din Odessos datînd probabil din secolul al II-lea î.e.n. amintește pe regele Kanites; cf. G. Mihailov, IGB, I², Sofia, 1970, 41.

⁶⁴ D. M. Pippidi, *Histria și geții în secolul al II-lea î.e.n. Observații asupra decretului în cinstea lui Agathocles, fiul lui Antiphilos*, în „Contribuții la istoria veche a României”², București, 1967, p. 186—221.

* * *

INVENTAR.

1) Nr. inv. 20704. Amforă șampilată de tipul Heraclea Pontică cu corpul conic și gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Gura este puțin asimetrică. Buza îngroșată spre exterior, are marginea rotunjită și teșită puțin spre interior. Torțile arcuite, elipsoidale în secțiune, cad aproape vertical pe umăr. Piciorul, cu profil concav, se termină printr-o bază tronconică adîncită conic în interior. Pastă cărămizie-roșcată cu mult nisip negru, grosier în compoziție. Angobă cărămizie corodată în cea mai mare parte. Urme de vopsea roșie deasupra torților, la punctul de inserție cu gîtul amforei. Fragmentară : lipsește o toartă ⁶⁵ (fig. 4/1).

Șampilă englică pe două rînduri (3,2 × 1,8 cm), parțial corodată, aplicată longitudinal pe gît ⁶⁶ (fig. 3/1 ; 7/5).

ΝΟΣΣΟΣ

Νόσσοσ

ΕΠΙ[Κ]Ε[ΡΚΙΝΟΥ]

ἐπι[Κ]ε[ρλίνου]

Pridic ⁶⁷, 1917, p. 120, nr. 32, întocmai ; p. 120, nr. 19–21 ; p. 125, nr. 138–142 ; p. 143, nr. 4 – producător ; p. 120, nr. 31 ; p. 121, nr. 33 – magistrat ; *Grakov* ⁶⁸, p. 182 și 190 – producător ; p. 184 – magistrat ; *Canarache* ⁶⁹, nr. 477 – producător ; *Gramatopol-Poenaru* ⁷⁰, Callatis, nr. 798, producător.

2) Nr. inv. 20.707. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Gura, puțin asimetrică, are buza îngroșată în exterior, cu marginea rotunjită și puțin teșită spre interior. Torțile se apropie puțin la partea inferioară de gîtul vasului. Pastă cărămizie cu mult nisip negru, grosier în compoziție. Fragmentară : se păstrează doar partea superioară a amforei (fig. 5/3).

Șampilă englică pe două rînduri (3,4 × 1,8 cm) aplicată longitudinal și puțin asimetric pe gît (fig. 3/2 ; 7/6).

Ν[ΟΣ]ΣΟΣ

Ν[όσ]σοσ

ΕΠ[Ι] ΚΕΡ[ΚΙΝΟΥ]

ἐπ[ί] Κερ[λίνου]

3) Nr. inv. 20.708. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Torțile cad aproape vertical pe umărul vasului. Pastă cărămizie cu mult nisip negru, grosier în compoziție. Fragmentară : se păstrează doar partea superioară (fig. 5/4).

⁶⁵ Dimensiunile amforelor sînt date în tabel.

⁶⁶ În toate cazurile litera N din Νόσσοσ și Παυσανίας apare în negativ (= Η).

⁶⁷ *Pridik*, 1917, = E. M. Pridik, *op. cit.*

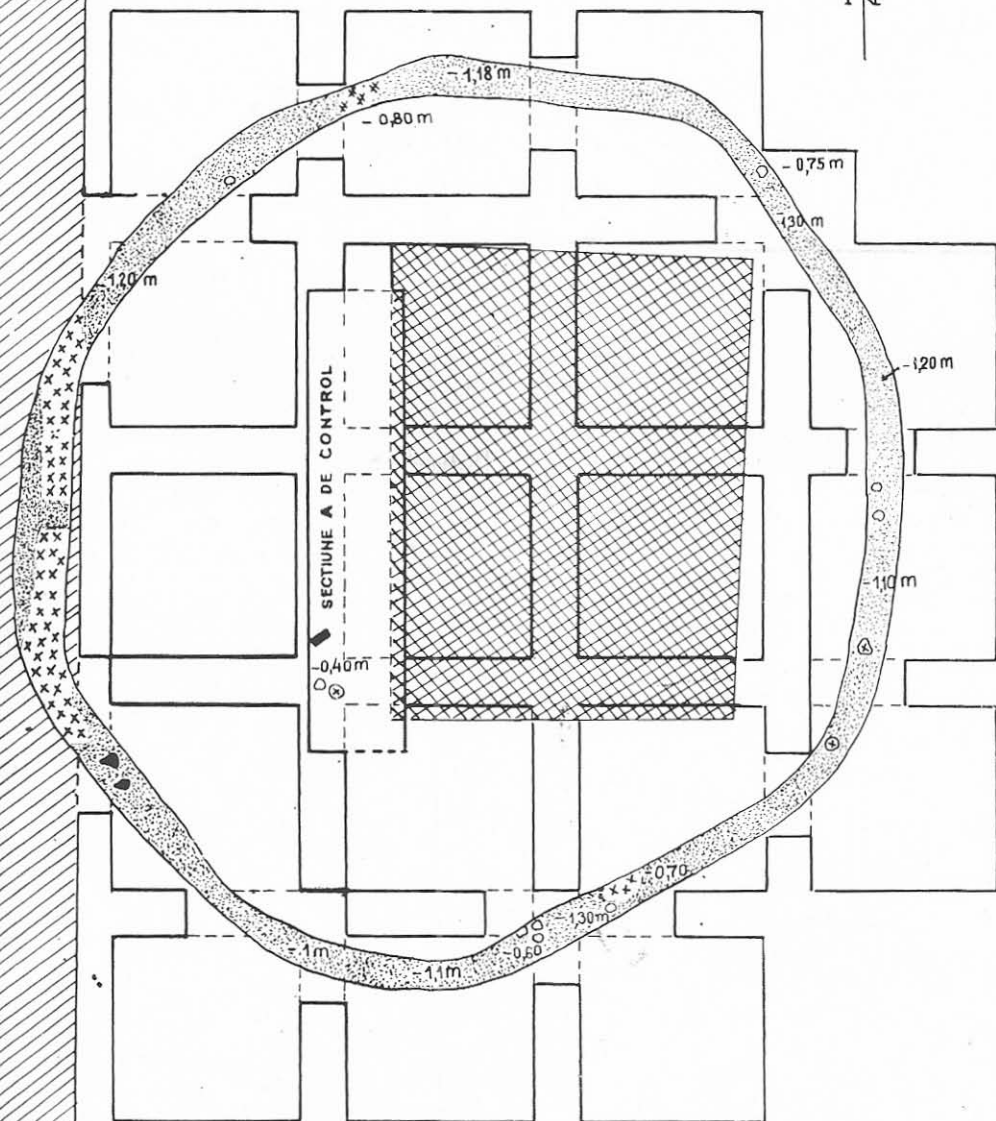
⁶⁸ *Grakov* = B. N. Grakov, *Энглифические клейма.....*

⁶⁹ *Canarache* = V. Canarache, *Importul amforelor șampilate la Istria, București*, 1957.


⁷⁰ *Gramatopol-Poenaru* = Mihai Gramatopol și Gh. Poenaru Bordea, *op. cit.*, în *Dacia*, NS, XIII, 1969, p. 127–282.

TOPRAISAR 1973

0 1 2 3 m



LEGENDA


 - SĂPĂTURĂ ÎN INTERES UTILITAR

 - SĂPĂTURĂ VECHĂ ÎN INTERES UTILITAR

 - OASE

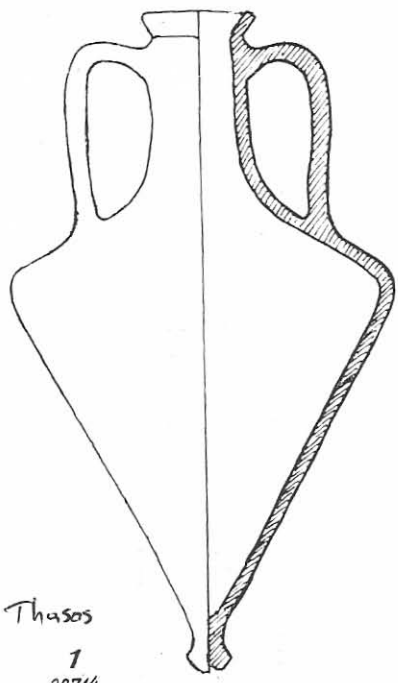
 - CERAMICĂ GRECEASCĂ

 - CERAMICĂ NEAGRĂ

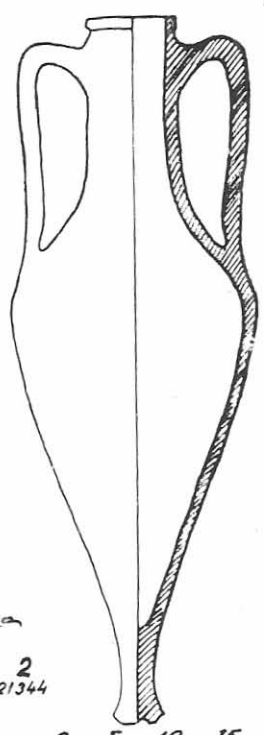
 - PIETRE

 - ȘANȚ RITUAL CU OFRANDE

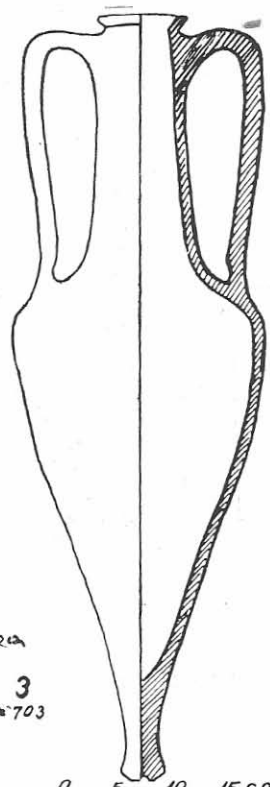
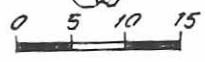
Fig. 1 - Plan de săpătură.



Thasos
1
20714



Hetraclea
2
21344



Hetraclea
3
2703

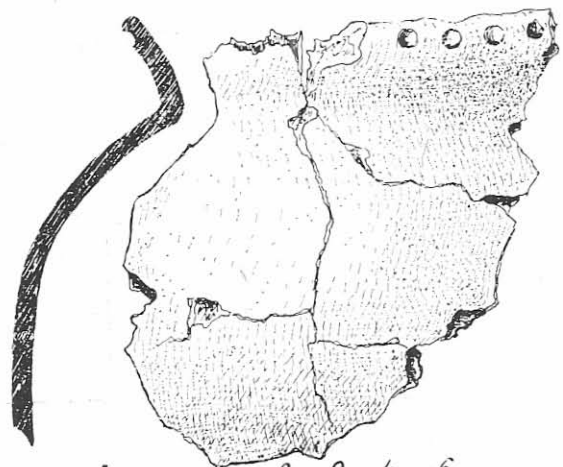
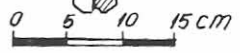


Fig. 2

ΗΘΞΞΘΞ Η Ξ Σ Θ Ξ 
 ΕΠΙ Ε Π Ε Π Κ Ε Ρ

1 (20704) 2 (20707) 3 (20708)

ΗΘ Ξ Ξ Θ Ξ Η Θ Ξ Θ Ξ Η Θ Ξ Ξ Θ Ξ
 Ε Π Ι Κ Ε Ρ Ε Π Ι Κ Ε Ρ Ε Π Ι Κ Ξ Ρ

4 (20710) 5 (21343) 6 (21344)

Η Θ « « Θ Ξ Θ « Θ Ξ Η Θ Ξ Ξ Θ Ξ
 Ε Π Ι Κ Ε Ρ Ε Π Ι Κ Ε Ρ Ε Π Ι Κ Ε Ρ

7 (21345) 8 (21347) 9 (21349)

Θ Ξ Σ Θ Ξ Ξ Θ Ξ Θ Ξ « Θ Ξ
 ΑΥΞΑΗ. ΥΞΑΗ. Ε Π Ι Γ ΑΥ ΑΗ.

10 (20705) 11 (20706) 12 (20709)

ΑΥΞΑΗ ■

13 (20712)

Θ Ξ Ξ Θ Ξ

Ε Π 14 (20713)

Θ Ξ Ξ Θ Ξ

Ε Π 15 (20715)

Θ Ξ Ξ Θ Ξ

Ε Π Ι Γ ΑΥ Ξ Α Η .

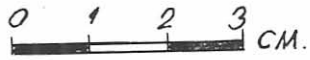
17 (21346)



19



18



16 Θ Ξ «
 (21342) Π Ι Γ Α Υ Ξ

Fig. 3

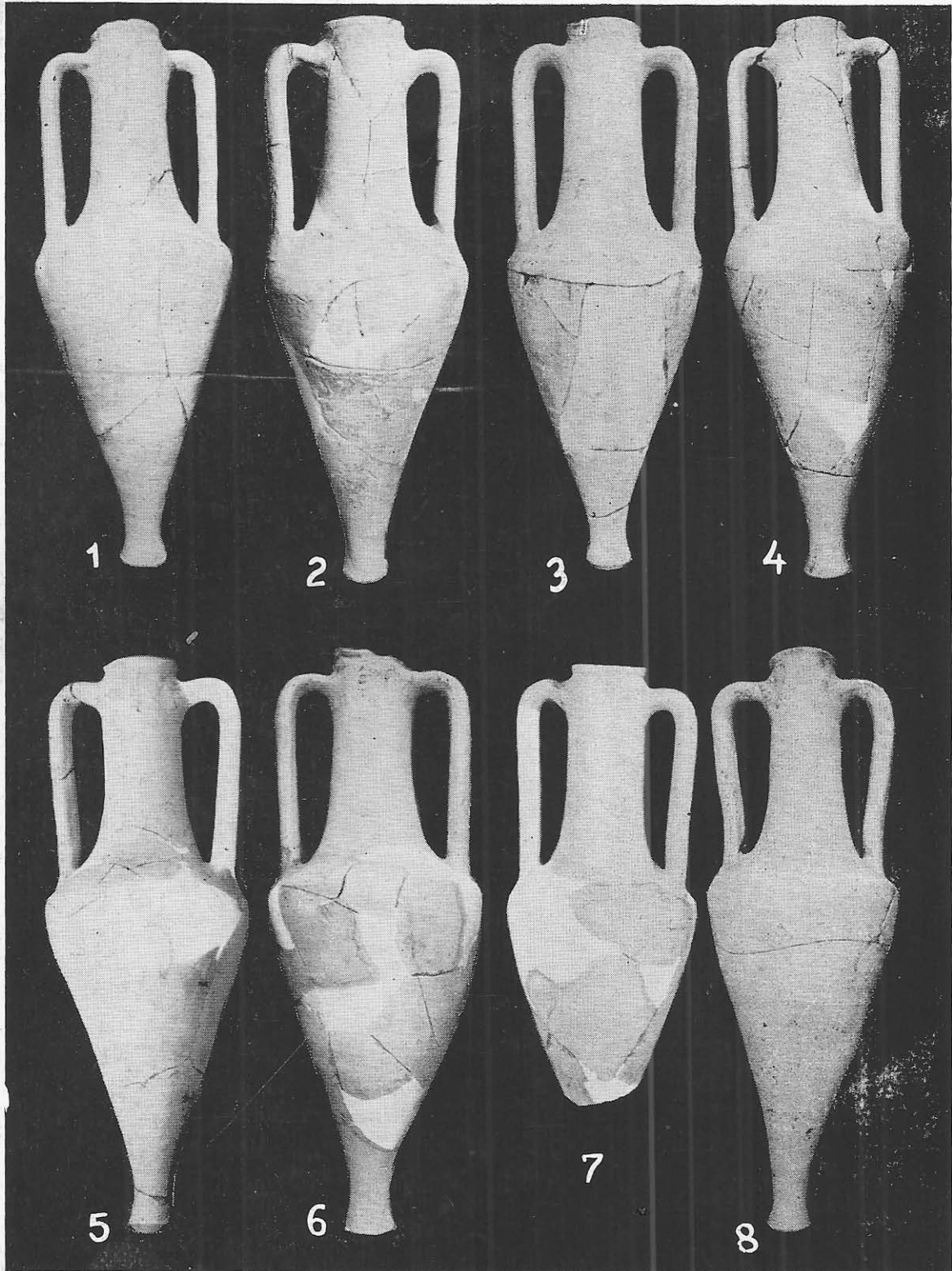
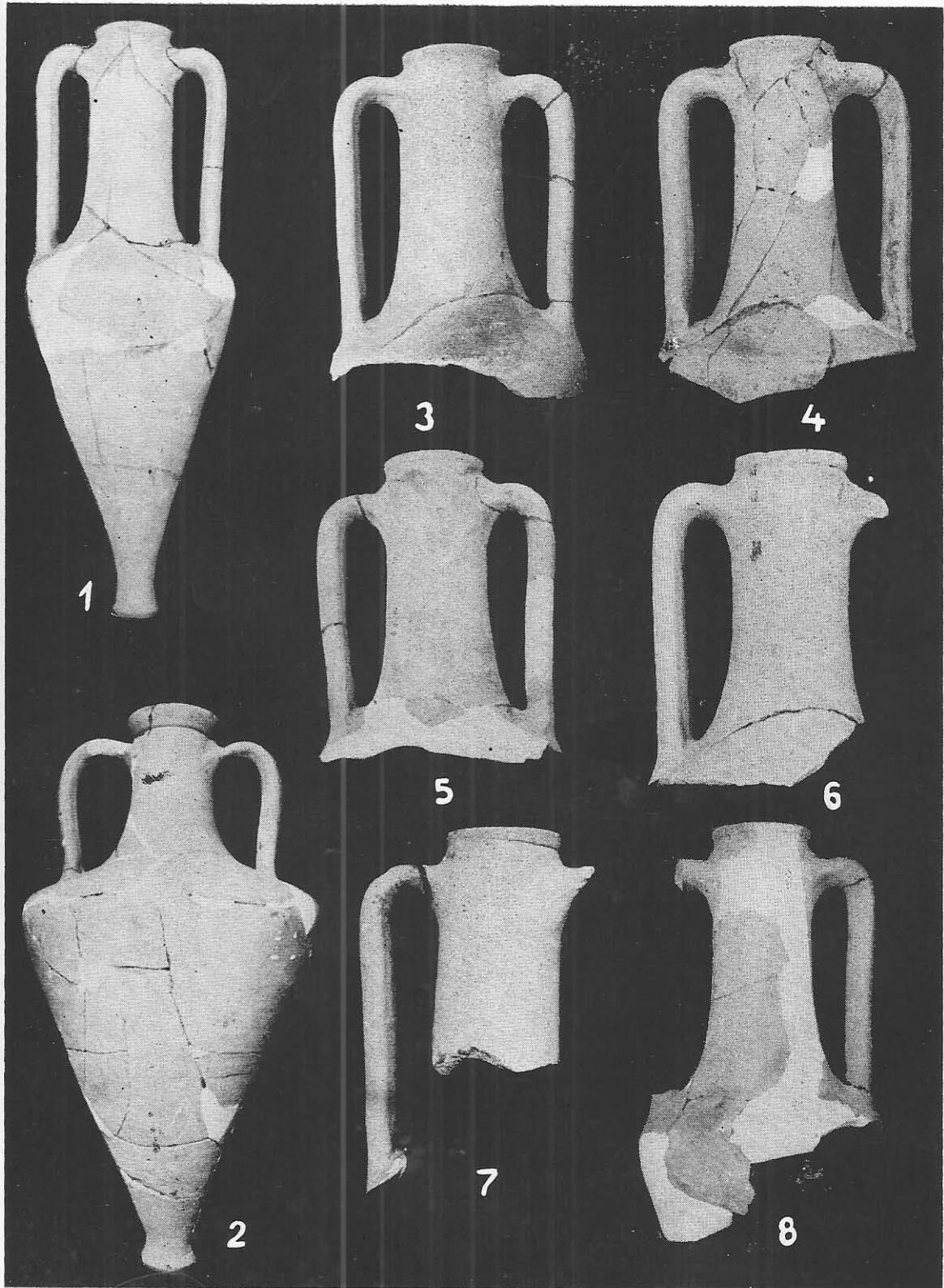


Fig. 4 - (amforele nr. 1, 4, 6, 11, 12, 14, 15, 18).

Hersclea



Tharros

Fig. 5 - (amforele nr. 10, 22, 2, 3, 5, 7, 8, 9).

restul Hercules

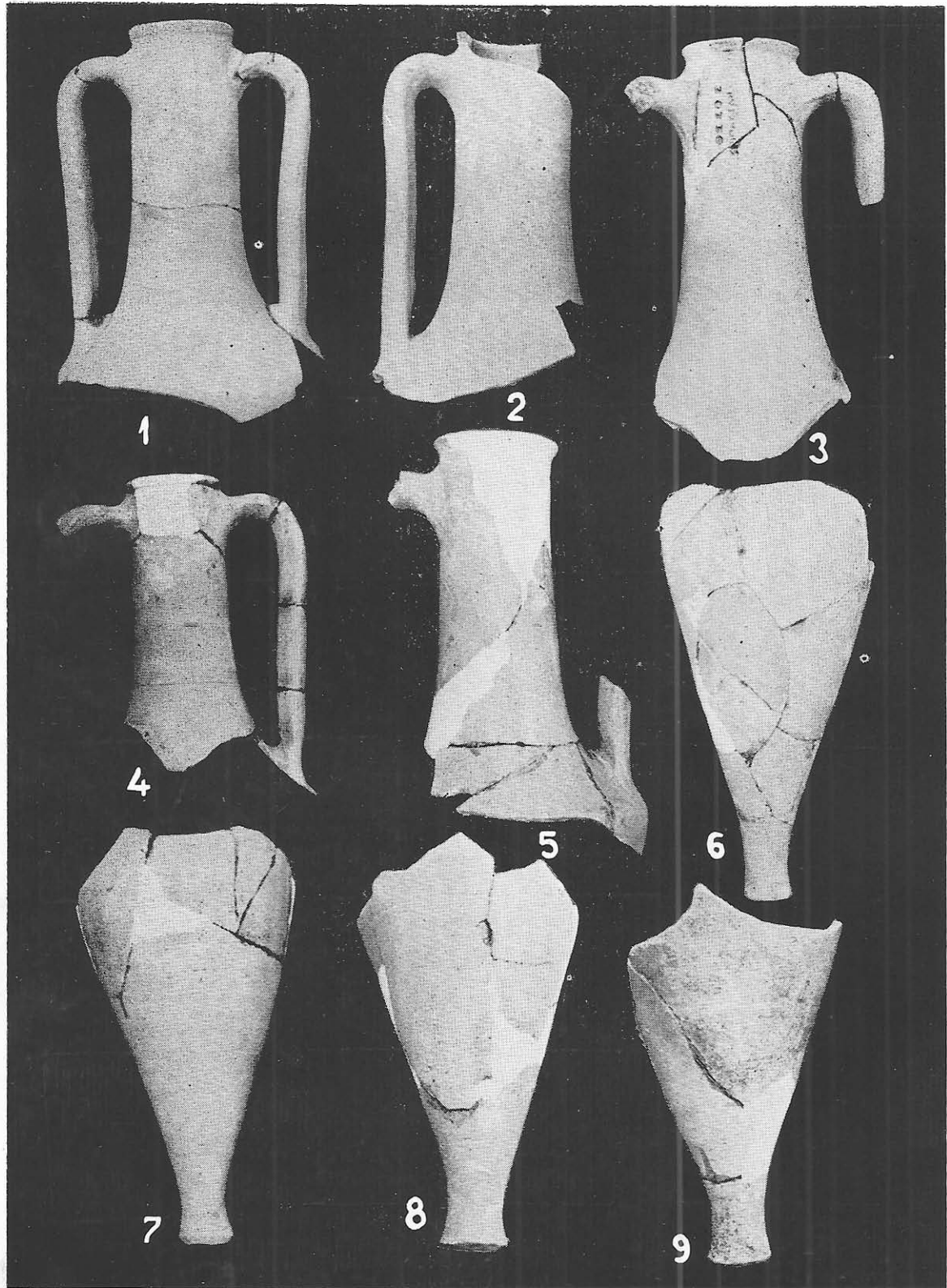
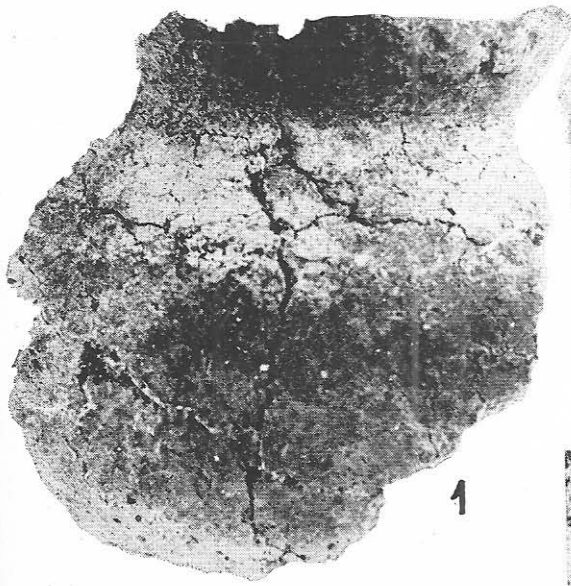
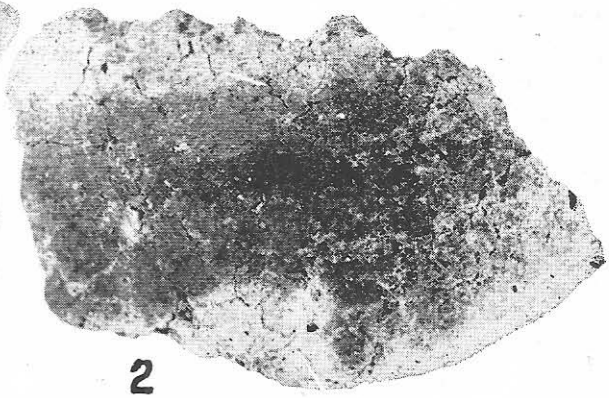


Fig. 6/1-6 (amforele nr. 13, 16, 17, 19, 20, 21) ; 7-9 - părțile inferioare ale unora din amforele fragmentare de mai sus.

Herodotus



1



2



5

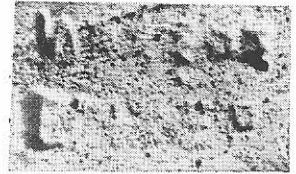
(20704)



4



3



6

(20707)



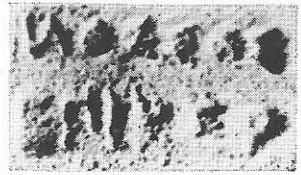
7

(20710)



8

(21343)



9

(21344)



10

(21345)



11

(21347)



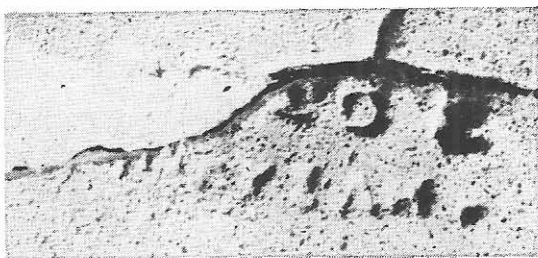
12

(21349)

Fig. 7



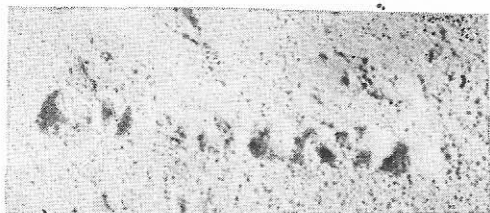
1
(20.705)



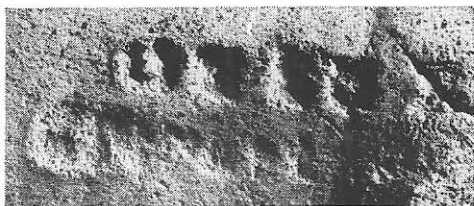
2
(20.706)



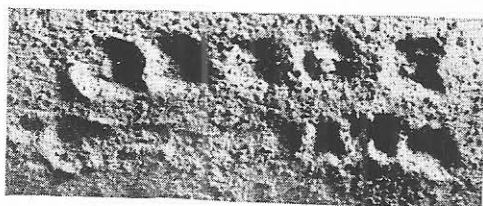
3
(20.709)



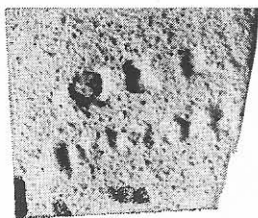
4
(20.712)



5
(20.713)



6
(20.715)



7
(21.342)



8
(21.346)



9
(20.703)

Fig. 8

Ștampilă englică complet corodată ($3,4 \times 1,8$ cm) aplicată longitudinal pe gît (fig. 3/3). Deși nu se mai păstrează nici o literă, după mărimea cartușului ștampilei atribuim amfora, cu o anumită probabilitate, acestui tip.

4) *Nr. inv.* 20.710. Amforă de același tip. Gîtul larg, cilindric, lărgit spre bază. Torțile cad aproape vertical pe umărul vasului. Pastă cărămizie cu mult nisip negru, grosier în compoziție. Angobă cărămizie-gălbuie corodată în cea mai mare parte. Urme de vopsea roșie pe gît, sub buză. Fragmentară : întregită (fig. 4/2).

Ștampilă englică pe două rînduri ($3,2 \times 1,8$ cm), aplicată transversal pe gît (fig. 3/4 ; 7/7).

[N]OΣΣOΣ
ΕΠΙ ΚΕΡ[ΚΙΝΟΥ]

[N]όσσοσ
ἐπὶ Κερ[κίνου]

5) *Nr. inv.* 21.343. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Torțile cad aproape vertical pe umărul vasului. Urme de vopsea roșie pe gît, sub buză. Pastă cărămizie-gălbuie cu nisip mărunț, negru în compoziție. Fragmentară : se păstrează gîtul și torțile (fig. 5/5).

Ștampilă englică pe două rînduri ($3,2 \times 1,8$ cm), aplicată longitudinal, pe gît (fig. 3/6 ; 7/9).

[N]OΣΣOΣ
ΕΠΙ ΚΕΡ[ΚΙΝΟΥ]

[N]όσσοσ
ἐπὶ Κερ[κίνου]

6) *Nr. inv.* 21.344. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Torțile cad aproape vertical pe umărul vasului. Pastă gălbuie-alburie corodată în cea mai mare parte. Urme de vopsea roșie pe gît, sub buză. Fragmentară : se mai păstrează doar gîtul și o toartă (fig. 2/2 ; 4/3).

Ștampilă englică pe două rînduri ($3,2 \times 1,8$ cm), aplicată longitudinal, pe gît (fig. 3/6 ; 7/9).

NOΣΣOΣ
ΕΠΙ ΚΕΡ[ΚΙΝΟΥ]

Νόσσοσ
ἐπὶ Κερ[κίνου]

7) *Nr. inv.* 21.345. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Pastă roșie-cărămizie cu nisip negru, grosier. Urme de vopsea roșie pe gît, sub buză. Fragmentară : se mai păstrează doar gîtul și o toartă (fig. 5/6).

Ștampilă englică pe două rînduri ($3,2 \times 1,8$ cm), aplicată pe gît asimetric, longitudinal, în apropierea uneia dintre torți (fig. 3/7 ; 7/10).

NO[ΣΣ]OΣ
ΕΠΙ ΚΕΡ[ΚΙΝΟΥ]

Νό[σσ]οσ
ἐπὶ Κερ[κίνου]

8) *Nr. inv.* 21.347. Amforă de același tip cu gîtul cilindric. Pastă cărămizie-roșcată cu mult nisip negru, grosier în compoziție. Fragmentară : se mai păstrează doar o parte din gît și o toartă (fig. 5/7).

Ștampilă englică pe două rînduri (3,2 × 1,8 cm), aplicată longitudinal și puțin oblic pe gît (fig. 3/8 ; 7/11).

[N]O[ΣΣ]OΣ

· ΕΠΙ ΚΕΡ[ΚΙΝΟΥ]

[N]ό[σσ]ος

ἐπὶ Κερ[κίνου]

9) Nr. inv. 21.349. Amforă de același tip. Gîtul cilindric, lărgit ușor spre bază. Pastă cărămie-roșcată cu nisip negru, grosier în compoziție. Fragmentară : se păstrează partea superioară a amforei și o toartă (fig. 5/8).

Ștampilă englică pe două rînduri (3,2 × 1,7 cm), aplicată transversal și puțin oblic pe gît (fig. 3/9 ; 7/12).

ΝΟΣΣΟΣ

[Ε]ΠΙ ΚΕΡ[ΚΙΝΟΥ]

Νόσος

[ἐ]πὶ Κερ[κίνου]

10. Nr. inv. 20.705. Amforă de același tip cu corpul conic. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Torțile elipsoidale în secțiune, puternic arcuite, cad aproape vertical pe umăr. Piciorul înalt, cu profil concav, se termină printr-o bază tronconică, adîncită conic în interior. Pastă cărămie-roșcată cu nisip negru în compoziție. Angobă cărămie-gălbui corodată în cea mai mare parte. Urme de vopsea roșie sub buză și deasupra uneia dintre torți. Fragmentară : întregită (fig. 5/1).

Ștampilă englică pe două rînduri (4,8 × 1,4 cm) aplicată longitudinal pe gît (fig. 3/10 ; 8/1)⁷¹.

[N]OΣΣΟΣ

[ΕΠΙΠ]ΑΥΣΑΝ[ΙΑ]

[N]όσος

[ἐπὶΠ]αυσαν[ία]

Pridic, 1917, p. 120, nr. 19–21, 32 ; p. 125, nr. 138–142 ; p. 143, nr. 4 – producător ; p. 121, nr. 44 ; p. 125, nr. 29 (?) – magistrat : *Grakov*, p. 182 și 190 – producător ; p. 185 – magistrat ; *Canarache*, nr. 477 – producător ; *Gramatopol-Poenaru*, Callatis, nr. 798 – producător.

11) Nr. inv. 20.706. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Torțile cad aproape vertical pe umărul vasului. Gura amforei este puțin lățită. Pastă cărămie cu mult nisip negru în compoziție. Angobă cărămie-gălbui, mult corodată. Fragmentară ; întregită (fig. 4/4).

Ștampilă englică pe două rînduri (4,5 × 1,4 cm), fragmentară, greu lizibilă.

[ΝΟΣ]ΣΟΣ

[ΕΠΙ ΠΑ]ΥΣΑΝ[ΙΑ]

[Nός]σος

[ἐπὶ ΠΑ]υσαν[ία]

12) Inv. nr. 20709. Amforă de același tip. Gîtul cilindric, lărgit spre bază. Torțile cad aproape vertical pe umăr. Gura puțin lățită. Pastă cărămie cu nisip negru, grosier în compoziție. Angobă cărămie, corodată. Fragmentară : întregită (fig. 4/5).

⁷¹ În această ștampilă după numele prescurtat al magistratului apare și un punct mic, alături mult mărit, fără a reprezenta totuși o literă (vezi fig. 3/10–13, 15, 17).

Ștampilă englică pe două rînduri ($4,3 \times 1,4$ cm), aplicată longitudinal pe gît (fig. 3/12 ; 8/3).

[N]OΣ[Σ]OΣ	[N]όσ[σ]ος
[E]ΠΙ ΠΑΥ[ΣΑ]N[IA]	[ἐ]πι Παυ[σα]ν[ία]

13) Nr. inv. 20.712. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Torțile se apropie puțin la partea inferioară de gîtul vasului. Pastă cărămizie-roșcată cu mult nisip negru, grosier în compoziție. Urme de vopsea roșie deasupra unei torți. Fragmentară : se păstrează partea superioară (fig. 6/1).

Ștampilă englică pe două rînduri ($5,3 \times 1,4$ cm), aplicată longitudinal și puțin oblic pe gît, din care se observă doar o parte din numele magistratului (fig. 3/13 ; 8/4).

[NOΣΣOΣ]	[Nόσσος]
[EΠΙ Π]ΑΥΣΑΝ[IA]	[ἐπι Π]αυσαν[ία]

14) Nr. inv. 20.713. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Torțile cad aproape vertical pe umăr. Pastă cărămizie cu nisip negru de compoziție. Pe corp prezintă o pată mare roșcată, datorată probabil unei arderi secundare. Angobă gălbuie, parțial corodată. Buza amforei a fost puțin deformată înainte de ardere, cînd pasta era încă moale. Fragmentară : întregită (fig. 4/6).

Ștampilă englică pe două rînduri ($4,2 \times 1,4$ cm), aplicată defectuos, longitudinal pe gît ; greu lizibilă. Cu toate că nu se păstrează numele magistratului, după mărimea ștampei și a literelor aparține acestei grupe (fig. 3/14 ; 8/5).

[N]OΣΣOΣ	[N]όσσος
EΠ[I]	ἐπ[ι]

15) Nr. inv. 20.715. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Urme de vopsea roșie deasupra unei torți. Pastă cărămizie cu mult nisip negru, grosier în compoziție. Se observă de asemenea urmele unei angobe cărămizii. Fragmentară : se păstrează o parte din corp și gîtul (fig. 4/7).

Ștampilă englică pe două rînduri ($4,8 \times 1,4$ cm), aplicată longitudinal pe gît (fig. 3/15 ; 8/6).

[N]OΣΣOΣ	[N]όσσος
E[ΠΙ ΠΑΥΣΑ]N[IA]	ἐ[πι Π]αυσα[ν]ία]

16) Nr. inv. 21.342. Amforă de același tip. Gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Urme de vopsea roșie pe gît, sub buză. Pastă cărămizie-roșcată cu mult nisip negru-grosier în compoziție. Fragmentară : se păstrează numai gîtul și o toartă (fig. 6/2).

Ștampilă englică pe două rînduri, fragmentară (2,6 × 1,4 cm), aplicată longitudinal pe gît (fig. 3/16 ; 8/7).

[N]OΣΣ[OΣ]
[E]ΠΙ ΠΑΥΣ[ANIA]

[N]ύσσ[ος]
[έ]πί Παυσ[ανία]

17) *Nr. inv.* 21.346. Amforă de același tip. Pastă cărămizie-roșcată cu nisip negru, grosier în compoziție. Fragmentară : se păstrează gîtul și un fragment de toartă (fig. 6/3).

Ștampilă englică pe două rînduri (4,4 × 1,4 cm) aplicată longitudinal și puțin oblic pe gît (fig. 3/17 ; 8/8).

[N]OΣΣOΣ
EΠΙ ΠΑΥΣΑΝ[ΙΑ]

[N]ύσσος
έπί Παυσαν[ία]

18) *Nr. inv.* 20.703. Amforă ștampilată de tipul Heraclea Pontică cu corpul conic, gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Buza, puțin evazată, este îngroșată spre exterior. Torțile arcuite, elipsoidale în secțiune, se apropie puțin la partea inferioară de gîtul vasului. Gura amforei este puțin lățită. Pastă cărămizie-gălbuie cu mult nisip negru, grosier în compoziție. Angobă gălbuie mult corodată. Urme de vopsea roșie pe gît, sub buză, pe partea opusă ștampilei. Fragmentară : întregită (fig. 2/3 ; 4/8).

Ștampilă ovală (2,1 × 0,8 cm) avînd ca simbol o palmetă și poate o monogramă (fig. 3/19 ; 8/9).

19) *Nr. inv.* 21.348. Amforă de tipul Heraclea Pontică. Gîtul cilindric, lărgit spre bază. Pastă cărămizie-roșcată cu nisip negru, grosier în compoziție. Fragmentară : se păstrează doar o parte din gît și o toartă. Ștampila lipsește deoarece gîtul prezintă o spărtură chiar în zona unde ea era de obicei aplicată (fig. 6/4).

20) *Nr. inv.* 21.350. Amforă de același tip din care se mai păstrează doar o parte din gîtul înalt, cilindric, lărgit spre bază. Pastă cărămizie cu mult nisip negru în compoziție (fig. 6/5). Zona în care era aplicată ștampila lipsește.

21) *Nr. inv.* 20.711. Amforă de același tip din care se păstrează numai partea inferioară. Corpul conic, terminat cu un picior înalt, cu baza aproape plată, adîncită conic în interior. Pastă roșie-cărămizie cu nisip negru în compoziție. La exterior prezintă o angobă roșcată (fig. 6/6). Reprezintă un exemplar independent și nu partea inferioară a vreunei amfore fragmentare din cele amintite mai sus, de care se deosebește clar prin pastă și angobă ⁷².

22) *Nr. inv.* 20.714. Amforă de Thasos neștampilată cu corpul conic, larg la partea superioară și umerii teșiti. Gîtul scund, concav-tronconic, se lărgeste mult spre bază. Gura, puțin evazată, are buza îngroșată și teșită oblic spre exterior. Torțile scurte, puternic arcuite, sînt trase puțin în

⁷² S-au mai păstrat de asemenea părțile inferioare ale unor amfore, în trei cazuri, precum și câteva torți (fig. 6/7-9). Dar ele nu pot fi adăugate numărului total pentru că aparțin exemplarelor fragmentare prezentate mai sus ; nu s-au putut însă întregi deoarece lipsesc fragmentele de legătură.

sus, iar apoi coboară pe umăr. Piciorul scurt se termină într-o bază tronconică adâncită conic în interior. Pastă roșcată-cărămizie cu nisip fin și mică în compoziție. Angobă cărămizie-gălbuie, în unele locuri roșcată, parțial căzută. Aparține tipului II după Bon. Prima jumătate a secolului IV î.e.n.⁷³ (fig. 2/1 ; 5/2).

23) Nr. inv. 21.376. Fragment de skyphos attic (fig. 3/18 ; 7/4) cu figuri roșii : fundul vasului și început de perete. Perete : palmetă ; personaj masculin drapat (partea inferioară). Pe fundul rezervat – 3 cercuri concentrice. Dimensiuni : înălțimea 4,1 cm ; diametru fundului 3,8 cm. Grupa F.B. Prima jumătate a secolului IV î.e.n.⁷⁴.

24) Nr. inv. 21.377. Fragmente ale unei oale lucrată cu mâna. Corpul bombat și gura evazată (fig. 2/4 ; 7/1–3). Marginea exterioară a buzei este alveolată. Pastă grosieră cu cioburi pisate, nisip cu bobul mare și pietricele în compoziție. Atît la interior cît și la exterior prezintă numeroase fisuri adînci. Pasta este brună-cenușie în spărtură și brună, cu unele pete cenușii în exterior⁷⁵.

EIN IN TOPRAISAR (KREIS CONSTANȚA) ENTDECKTES HÜGELGRAB.

Zusammenfassung.

Der zu behandelnde Tumulus wurde im Jahre 1973 erforscht und gehört zu einer grösseren Gruppe antiker Hügel, die noch nicht untersucht waren. Die Grabungen von utilitärem Interesse, die vor vielen Jahren gemacht wurden, wie auch die neueren, haben einen Grossteil des Tumulus beschädigt, so dass die unternommenen Rettungsforschungen einen relativ kleinen Teil davon unbeschädigt vorfanden.

Das Grab hatte einen runden, ununterbrochenen peripherischen Graben, von unterschiedlicher (zwischen 0,50–1,20 m) Breite und eine Tiefe von 0,50–0,60 m von dem Niveau der antiken Oberfläche.

Das Grabinventar bildeten 22 Amphoren (von denen einige vervollständigt werden konnten), ein Fragment eines griechischen Gefässes mit roten Figuren, ein paar Fragmente eines handgearbeiteten Topfes, wie auch Pferdeknochen (Backenknochen und Zähne, die wahrscheinlich zwei Exemplaren angehörten).

Neun Heraklea Ponticā-Amphoren tragen den längs und manchmal transversal auf den Hals applizierten englyphischen Stempel $\text{Νοσσοσ ε\pi\iota Κερ[κίνου]}$ (Abb. 2/2 ; 4/1–3 ; 5/3–8 ; 3/1–9 ; 7/5–12). Andere acht Exemplare tragen den auf den Hals applizierten Stempel $\text{Νοσσοσ ε\pi\iota Παυσαν[ίχ]}$ (Abb. 4/4–7 ; 5/1 ; 6/1–3, 3/10–17 ; 8/1–8). Eine andere (ein wenig grössere als die oben angeführten-siehe die Tabelle) herakleische Amphore trägt einen ovalen, englyphischen Stempel auf dem Hals, der eine Palmette und vielleicht ein Monogramm darstellt (Abb. 2/3 ; 3/19 ; 4/8 ; 8/9). Den letzten drei der herakleischen Amphoren fehlt der Halsteil, auf den der Stempel appliziert wurde, so dass wir noch nicht wissen, zu welcher Gruppe sie gehören. Die ungestempelte Thassos-Amphore gehört nach Bon dem Typus II an (erste Hälfte des IV. Jahrhunderts v.u.Z.) (Abb. 2/1 ; 5/2). Das Fragment eines griechischen Gefässes gehört einem attischen *Scyphos* mit roten Figuren an und entspricht der Gruppe F. B – erste Hälfte des IV. Jahrhunderts v.u.Z. (Abb. 3/18 ; 7/4). Die letzten Fragmente stammen von einem Tiegeltopf, der mit der Hand gearbeitet war und der Form, der Paste und dem Dekor nach, nordpontischen Aspekt zu haben scheint. (Abb. 2/4 ; 7/1–3).

Der Verfasser spricht die zwischen dem Topraisar-Tumulus und manchen Hügelgräbern von Histria (XX, XVII, XIX, XII), in denen ebenfalls peripherische Gräben und

⁷³ Mai sus, notele 3 și 47.

⁷⁴ Mai sus, nota 4.

⁷⁵ Pentru analogii mai sus, notele 5, 6 și 7.

ganze oder unvollständige Pferdeskelette erschienen sind, wie auch den „Fürsten“-Gräbern von Agighiol und Peretu, in denen ebenfalls Tieropfer erscheinen, bestehenden Analogien. Er erwähnt ebenfalls die alleinstehenden Pferdegräber aus den extrakarpatischen Gebieten Rumäniens – von Zimnicea (ganze und Teile von Pferden), Cătunu, Andolina (teilweise) – die jedoch von dem Grab von Topraisar verschieden sind.

Der runde, peripherische, ziemlich selten in der Fachliteratur angetroffene Graben, hatte auch eine wichtige rituelle Funktion, denn darin waren die Opfertgaben abgelegt; er begrenzte ebenfalls die dem Grab angehörende, geweihte Oberfläche, von dem Rest des Tumulus.

Das bei Topraisar entdeckte keramische Material ist chronologisch scheinbar genügend einheitlich, obwohl eventuell zwischen den Einheiten manche kleine Unterschiede hinsichtlich ihres Verfertigungsdatums bestehen.

Die 17 gestempelten herakleischen Amphoren wurden wahrscheinlich von einem einzigen Erzeuger – Νόσσοϲ – in der Zeit zweier verschiedener Magistraturen – des Κερκινος und des Παυσανιαϲ – gefertigt. Auch die Möglichkeit des Daseins zweier verschiedener Erzeuger mit demselben Namen – Νόσσοϲ – die in der Zeit zweier verschiedener Magistraten tätig waren, ist nicht ausgeschlossen; diese letztere Hypothese scheint dem Verfasser jedoch unwahrscheinlicher.

Obwohl für die gestempelten herakleischen Amphoren eine reiche Literatur vorliegt, ist ihre Datierung schwierig. Sowohl die mit den Namen des Erzeugers und des Magistraten, wie auch die mit Symbol gestempelten Amphoren werden grosszügig in das IV. Jahrhundert v.u.Z. datiert. Die zeitlichen Grenzen des Skyphos-Fragmentes, der Thassos Amphore, wie auch die von verschiedenen Forschern für die Gruppe herakleischer Amphoren mit der Präposition ἐ:ί vorgeschlagene Chronologie berücksichtigend, datiert der Verfasser den Tumulus von Topraisar gegen die Mitte des IV. oder eventuell in das dritte Viertel des IV. Jahrhunderts v.u.Z.

Der grossen Anzahl der Amphoren nach, auf denen sein Name angeführt wird, kann Νόσσοϲ als ein bedeutender Ausführer spezifischer Waren in die westpontischen Gebiete betrachtet werden.

Es ist schwer, eine ethnische Zuordnung des Tumulus zu versuchen. Die erwähnten Hügelgräber von Histria, Agighiol und Peretu werden als getisch betrachtet. Das handgearbeitete Gefäss von Topraisar ist jedoch von nord-pontischem Aspekt. Ebenfalls ist das Ritual der Ablegung nur von Teilen der Tiere auch in skythischen Hügelgräbern anzutreffen. Ohne vollständig sicher zu sein, neigt der Verfasser zu meinen, dass das Grab von Topraisar eher einer Person nord-pontischer Herkunft, als einem Geto-Daken angehört.

TABEL
cu dimensiunile amforelor de la Topraisar *

Nr. crt.	Nr. inv.	H	H ₁	H ₂	H ₃ <i>g. t.</i>	H ₄ <i>h. t. d.</i>	H ₅	D	D ₁ <i>g. t.</i>	D ₂ <i>max. inf. inferioara</i>	D ₃ <i>max. inf. inferioara</i>	D ₄	D ₅ <i>max. inf. inferioara</i>	D ₆ <i>max. inf. inferioara</i>	D ₇	A
1.	20.704	65	37,5	27,5	23,5	23,5	8	23	9,6 8,8	7,6 6,6	9,2	13	4,2	5,6	4,2 2,6	56,8
2.	20.707	32	-	28,5	24,2	23,7	-	-	9,6	7,4	9	13	-	-	4,2 2,6	-
3.	20.708.	29,5	-	27,5	23,5	23	-	-	10	7,2	9	13	-	-	4,2 3	-
4.	20.710	66	39	27	23	22,5	8	22,5	9,3	7	9	12	4,3	5,4	4,2 2,5	56,5
5.	21.343	27,5	-	-	23,5	22,4	-	-	9,3	6,8	9	12,3	-	-	4,2 2,5	-
6.	21.344	68	39,5	28,5	24,5	24	9,2	23	9,5	6,8	8,7	12,8	4,5	5,5	4,2 2,6	58
7.	21.345	26	-	-	22,5	22	-	-	9	6,6	9	-	-	-	4,2 2,6	-
8.	21.347	26,5	-	-	-	24	-	-	8,8	6,4	8,2	-	-	-	4,2 2,7	-
9.	21.349	38	-	29	24,2	23,3	-	23	9,3	7	9	12,5	-	-	4,2 2,6	-
10.	20.705	69	40	29	24,5	24	8,5	23	8,8	6,2	8,3	12,3	4,2	5,4	4,2 2,2	58
11.	20.706	67	39,5	27,5	24	24	9,7	23	9,2 8,6	6,6 6	9	12,3	4,1	5,4	4,3 2,6	56,7
12.	20.709	69,3	40,7	29,2	24,5	24	9	23,7	9,1 8,7	6,8 6,2	9,2	13	4,3	5,5	4,1 2,5	58,2

Nr. crt.	Nr. inv.	H	H ₁	H ₂	H ₃	H ₄	H ₅	D	D ₁	D ₂	D ₃	D ₄	D ₅	D ₆	D ₇	A
13.	20.712	32	-	29,7	24,5	24	-	-	8,7	6,3	8,3	12,7	-	-	4 2,4	-
14.	20.713	66	37,5	28,5	24,5	24	9	24	9,6 8,3	6,3 5,8	8,2	12,5	4,2	5,3	4,2 2,3	57
15.	20.715	54	-	28	25	24	-	23	9,2	6,5	8,8	12,4	-	-	4,1 2,6	-
16.	21.342	29,5	-	-	25	24,2	-	-	9,5	7,5	-	-	-	-	4,1 2,6	-
17.	21.346	28,5	-	28,5	23	-	-	-	9,5 8,5	7,5 6,2	9,2 8,2	12,3	-	-	4,1 2,6	-
18.	20.703 <i>Heraclia</i>	72	42	30	26	24,5	10	24	10 9	7,7 6,7	9,3 8,3	12,5	4,1	5,5	4,5 2,7	61,3
19.	21.348	24	-	-	-	-	-	-	9,5 8,3	7,3 5,8	9,1 8	-	-	-	4,3 2,8	-
20.	21.350	34	-	29	24,5	-	-	-	10	8,2	9,3	-	-	-	4,4 2,6	-
21.	20.711	38,5	38	-	-	-	8	20,3	-	-	-	-	3,9	4,6	-	-
22.	20.714 <i>Thasos</i>	60	37	23	16,7	16,3	4,5	33	11	8,7	9,5	17	4,7	6	4 2,3	54,7

* Dimensiunile sînt date în centimetri.

H - înălțimea maximă; H_1 - înălțimea părții inferioare a amforei împreună cu piciorul, pînă la diametrul maxim; H_2 - înălțimea părții superioare rămasă; H_3 - înălțimea gîtului; H_4 - înălțimea torților; H_5 - înălțimea piciorului; D - diametrul maxim; D_1 - diametrul gurii împreună cu buza (la cele lățite - două dimensiuni); D_2 - diametrul interior al gurii (la cele lățite - două dimensiuni); D_3 - diametrul gîtului imediat sub buză; D_4 - diametrul gîtului la trecerea de la umăr la gît; D_5 - diametrul minim al piciorului la partea lui superioară; D_6 - diametrul maxim al piciorului la partea lui inferioară; D_7 - diametrul torților (la cele elipsoidale două cazuri); A - adîncimea în interior pînă la nivelul buzei.